

۳۰ دی ماه ۱۴۰۰ ، استان یزد

بستگان حضرت خدیجه (س)

فاطمه کرمی^۱

چکیده

حضرت خدیجه (س) در نزد خداوند، پیامبر و اهل بیت (ع) از جایگاه والایی برخوردار بوده و آشنایی با تمام ابعاد زندگی آن بانوی بزرگوار دارای اهمیت ویژه‌ای است؛ اما برخی از ابعاد زندگی ایشان کمتر مورد توجه قرار گرفته است. به عنوان مثال درباره بستگان حضرت خدیجه (س) در منابع متأخر و پژوهش‌های معاصر اطلاعات چندانی وجود ندارد و در حقیقت این بعد از زندگی حضرت خدیجه (س) (بعد خانوادگی) ناشناخته مانده است. بنابراین پرداختن به این موضوع ضرورت و اهمیت زیادی دارد، البته دامنه پژوهش حاضر محدود به بررسی بستگان خدیجه (س) به جز فرزندان ایشان است؛ زیرا درباره فرزندان آن بانوی بزرگوار تحقیق بیشتری صورت گرفته است. در پژوهش حاضر که با تکیه بر منابع متقدم و کهن انساب صورت گرفته، روشن می‌شود که درباره بستگان خدیجه (س) منابع بسیار محدودی وجود دارد و بیشترین اطلاعات درباره بستگان ایشان مربوط به نیمه دوم قرن دوم هجری و اوائل قرن سوم هجری و در دو کتاب «جمهره النسب» ابن کلبی (م. ۲۰۴ ق) و «نسب قریش» مصعب بن عبد الله زبیری می‌باشد و این دو منبع، مأخذ اصلی اطلاعات دیگر منابع بوده است. در این پژوهش ابتدا درباره بستگان حضرت خدیجه (س) تحقیق شده، سپس سیر تطور منابع در طول تاریخ مورد بررسی قرار گرفته و در ادامه چگونگی تأثیر منابع متقدم در منابع پسین پیگیری شده و سپس شرح حال مختصری از برخی از بستگان حضرت خدیجه (س) آمده و در انتها نمودار منابع حاوی اطلاعات بستگان ایشان به ترتیب قدمت ترسیم شده است و در نهایت موضع خویشاوندان خدیجه (س) در برابر پیامبر (ص) بیان شده است. آشنایی با بستگان و خویشاوندان نزدیک حضرت خدیجه (س) و همچنین آگاهی از نحوه برخورد و موضع گیری آنها در برابر پیامبر (ص) از دستاوردهای این پژوهش می‌باشد.

کلید واژه: خدیجه (س)، بستگان خدیجه (س)، فرزندان خویلد، فرزندان اسد، بنی اسد.

^۱ - دانشجوی سطح ۴، رشته تاریخ اهل بیت علیهم السلام؛ f.karami09@gmail.com

مقدمه

حضرت خدیجه (س) نخستین همسر پیامبر اکرم (ص) و مادر فاطمه زهراء (س) می باشد، وی نخستین زنی بود که به پیامبر (ص) ایمان آورد و وی را تصدیق نمود و همواره حامی و پشتیبان پیامبر (ص) بود و تمام اموال خود را در راه اسلام و حمایت از پیامبر (ص) خرج کرد و در این راه سختی بسیار زیادی تحمل نمود و در سال دهم بعث رحلت نمود.

با اینکه حضرت خدیجه (س) از خاندان بزرگ و مشهور قریش می باشد اما در مورد بستگان ایشان در پژوهش های معاصر اطلاعات چندانی وجود ندارد و منابع متقدم و کهن دارای اطلاعات بیشتری در این زمینه هستند هر چند منابعی که درصدد بیان فرزندان خویلد و اسد (بستگان حضرت خدیجه (س)) هستند، بسیار محدود می باشند به گونه ای که فقط پنج منبع به نام های «جمهره النسب» ابن کلبی (م. ۲۰۴ ق)، «نسب قریش» مصعب بن عبد الله زبیری (م. ۲ (س) (ص) ق)، «انساب الاشراف» بلاذری (م. ۲۷۹ ق)، «جمهره انساب العرب» ابن حزم (م. ۴۵ (ص) ق) و «امتاع الاسماع» مقریزی (م. ۸۴۵ ق) دارای اطلاعاتی در این زمینه می باشند. بنابر این منابع در این زمینه بسیار محدود می باشد هر چند اطلاعاتی در مورد برخی از خواهران و برادران حضرت خدیجه (س) و فرزندان آنها به صورت پراکنده در منابع وجود دارد اما متمرکز و منسجم نمی باشد، به عنوان مثال نام «زبیر بن عوام»، پسر برادر حضرت خدیجه و یا «امیمه» دختر خواهر حضرت خدیجه در منابع زیادی آمده است. در این پژوهش و بر اساس منابع متقدم و کهن انساب، آگاهی هایی در مورد بستگان حضرت خدیجه از جمله خواهران و برادران آن حضرت و عموها و عمه های ایشان گرد آوری شده است.

پدر و مادر حضرت خدیجه (س)

پدر حضرت خدیجه (س)، خویلد پسر اسد پسر عبد العزّی پسر قصی می باشد.^۱ خویلد از اشراف قریش بوده^۱ و در زمان جاهلیت کشته شده است.^۲ و مادر آن حضرت، فاطمه دختر زائده بن اصم بن هرم بن رواحه بن حجر بن عبد بن معیص می باشد.^۳

^۱- ابن هشام، السیره النبویه، ج ۱، ص ۱۸۹؛ زبیری، مصعب بن عبد الله، نسب قریش، ص ۲۲۸؛ ابن سعد، الطبقات الکبری، ج ۸، ص ۱۱.

الف- بستگان پدری حضرت خدیجه (س)

پدر بزرگ و مادر بزرگ پدری حضرت خدیجه (س)

پدر بزرگ حضرت خدیجه (س)، اسد نام داشته^۴ و مادر بزرگ ایشان زهره دختر عمرو بن حبت^۵ بن رویبه^۶ بن هلال از بنی کاهل بن اسد بن خزیمه می باشد.^۷

بنی اسد خاندان پدری حضرت خدیجه (س) و یکی از ۲۵ تیره اصلی قریش می باشد.^۸ بنی اسد، فرزندان اسد بن عبدالعزی بن قصی بن کلاب، جد چهارم پیامبر (ص) می باشند. بنی اسد با رسول خدا (ص) پیوند نسبی دارند زیرا «ام حبیب» دختر اسد مادر بزرگ مادر پیامبر (ص) می باشد.^۹

برادران حضرت خدیجه (س)

در تمام منابع مذکور نام سه تن از برادران حضرت خدیجه (س) به نامهای عوام، حزام و نوفل آمده است^{۱۰} اما مصعب بن عبد الله زبیری تعداد برادران آن حضرت را چهار نفر می داند و از «عدی» برادر دیگر حضرت خدیجه (س) نام می برد که نسل وی از بین رفته است.^{۱۱} مقریزی نیز تعداد برادران حضرت خدیجه (س) را

۱- سدوسی، مؤرج، حذف من نسب قریش، ص ۱۰.

۲- ابن هشام، همان، ج ۱، ص ۱۸۹؛ ابن سعد، همان، ج ۱، ص ۱۰۶؛ دینوری، ابن قتیبه، المعارف، ص ۲۱۹.

۳- زبیری، همان، ص ۲۳۰؛ بلاذری، احمد بن یحیی، انساب الاشراف، ج ۱، ص ۳۹۶

۴- ابن کلبی، جمهره النسب، ص ۶۸.

۵- ابن کلبی به جای نام حبت، حثره و بلاذری، حنثر آورده است. (ابن کلبی، همان، ص ۶۸؛ بلاذری، همان، ج ۹، ص ۴۱۹).

۶- ابن کلبی به جای نام رویبه، ذؤبیه آورده است. (ابن کلبی، همان، ص ۶۸).

۷- ابن کلبی، همان، ص ۶۸؛ زبیری، همان، ص ۲۲۸؛ بلاذری، همان، ج ۹، ص ۴۱۹.

۸- مسعودی، علی بن حسین، مروج الذهب، ۲، ص ۲۶۹.

۹- زبیری، همان، ص ۲۰۷.

۱۰- ابن کلبی، همان، ص ۷۰؛ زبیری، همان، ص ۲۲۹؛ بلاذری، همان، ج ۹، ص ۴۲۰؛ مقریزی، احمد بن علی، امتاع الاسماع، ج ۶، ص ۱۹۵-۱۹۴.

۱۱- زبیری، همان، ص ۲۲۹.

چهار تن می‌داند و از «عمرو» برادر دیگر حضرت خدیجه یاد می‌کند که فرزندی نداشته است،^۱ در حالیکه «عمرو بن اسد» عموی حضرت خدیجه بوده و نه برادر آن حضرت و در منابع دیگر نام عمرو بن اسد ذکر شده نه عمرو بن خویلد.

بنابراین می‌توان گفت حضرت خدیجه (س) دارای چهار برادر به نام‌های عدی، عوام، حزام و نوفل بوده و شاید عدم ذکر نام «عدی» در منابع ناشی از نداشتن فرزند و منقرض شدن نسل وی می‌باشد.

خواهران حضرت خدیجه (س)

در مورد خواهران حضرت خدیجه در منابع اتفاق نظر وجود ندارد، ابن کلبی نامی از خواهران آن حضرت نیاورده، مصعب بن عبد الله و ابن حزم به نام دو تن از خواهران حضرت خدیجه به نام‌های هاله و رقیقه اشاره کرده اند،^۲ بلاذری نیز هنگامی که از فرزندان خویلد نام می‌برد، هیچ اشاره‌ای به نام دختران خویلد نمی‌کند ولی در ذیل اسلاف پیامبر (ص) به نام خواهران آن حضرت به نام‌های هاله، خالده و رقیقه اشاره می‌کند.^۳ مقریزی نیز هنگام ذکر نام فرزندان خویلد از دو خواهر برای حضرت خدیجه یاد می‌کند^۴ و هنگام ذکر اسلاف پیامبر (ص) از سه خواهر حضرت خدیجه نام می‌برد.^۵

ابن حجر عسقلانی (م. ۸۵۲) در کتاب خود به نام «الإصابه» از «طاهره بنت خویلد» یاد می‌کند و تصریح می‌کند که طاهره بنت خویلد، خواهر حضرت خدیجه می‌باشد و آن را به زبیر بن بکار نسبت می‌دهد.^۶ اما ابن عبد البر (م. ۴۰۰)، ابن اثیر (م. ۷۰۰)، ابن اثیر (م. ۷۰۰) و نویری (م. ۷۰۰) (س) (س) (س) ذیل بیان نسب حضرت خدیجه (س)

۱- مقریزی، همان، ج ۶، ص ۱۹۵.

۲- زبیری، همان، ص ۲۳۰-۲۲۹؛ ابن حزم، جمهره انساب العرب، ص ۱۲۰. (البته ابن حزم به جای نام رقیقه، رفیقه می‌آورد).

۳- بلاذری، همان، ج ۱، ص ۴۰۶.

۴- مقریزی، همان، ج ۶، ص ۱۹۶-۱۹۵.

۵- همان، ج ۶، ص ۱۳۵.

۶- عسقلانی، ابن حجر، الإصابه، ج ۸، ص ۲۲۴.

می نویسند: «قال الزبیر: کانت تدعی فی الجاهلیة الطاهرة؛ زبیر گفت: در جاهلیت طاهره خوانده می شد.»^۱ حتی خود ابن حجر عسقلانی در همان کتاب «الاصابه» ذیل شرح حال حضرت خدیجه (س) می گوید: «قال الزبیر بن بکار: کانت تدعی قبل البعثه الطاهرة.»^۲ بنابراین طاهره نام خود حضرت خدیجه بوده نه خواهر ایشان.

عموهای حضرت خدیجه (س)

تعداد عموهای حضرت خدیجه (س) نیز در منابع متفاوت ذکر شده است، ابن کلبی هنگام ذکر نام فرزندان اسد از چهارده نفر یاد می کند که عبارتند از؛ نوفل، حبیب، صیفی، حویرث، عمرو، هاشم، مهشم، طالب، طلیب، خالد، مطلب، حارث، عبد و عثمان.^۳ مصعب بن عبد الله زبیری، تعداد پسران اسد را سیزده نفر می داند و نام عثمان را حذف کرده و به جای نام عبد، عبدالله آورده است.^۴ بلاذری به نام دوازده نفر اشاره کرده و نام عبدالله و عثمان را ذکر نکرده،^۵ ابن حزم نیز تنها به ذکر نام پنج تن از آنها به نام های حارث، حویرث، حبیب، مطلب و نوفل اکتفا کرده،^۶ مقریزی می گوید تعداد عموهای حضرت خدیجه (س) پانزده نفر می باشد اما از چهارده نفر بیشتر نام نمی برد.

هر چند «نسب قریش» که کامل تر از جمهره النسب به ذکر انساب پرداخته به ذکر نام سیزده نفر اکتفاء کرده و به نام عثمان اشاره نکرده ولی از آن جایی که «جمهره النسب» که اولین منبع در زمینه ذکر اسامی فرزندان اسد می باشد به نام عثمان نیز اشاره کرده و به علاوه ابن هشام نیز هنگامی که از اسرای جنگ بدر نام می برد به نام

^۱- ابن عبد البر، الاستیعاب، ج ۴، ص ۱۸۱۷؛ ابن اثیر، اسدالغابه، ج ۶، ص ۷۸؛ نویری، احمد بن عبد الوهاب، نهایه الأرب، ج ۱۸، ص ۱۷۰.

^۲- عسقلانی، همان، ج ۸، ص ۹۹.

^۳- ابن کلبی، همان، ص ۶۹.

^۴- همان، ص ۶۹؛ زبیری، همان، ص ۲۰۶.

^۵- بلاذری، همان، ج ۹، ص ۴۲۰.

^۶- ابن حزم، همان، ص ۱۱۷.

عثمان بن اسد اشاره کرده و یکی از فرزندان او را جزء اسرای بدر شمرده است،^۱ بنابراین می توان نتیجه گرفت که عثمان نیز جزء فرزندان اسد بوده است، بنابراین تعداد عموهای حضرت خدیجه (س) چهارده تن می باشد.

عمه های حضرت خدیجه (س)

منابع حاوی اطلاعات در مورد عمه های حضرت خدیجه (س)، دو کتاب نسب قریش و امتاع الاسماع می باشد. مصعب بن عبدالله زبیری از دو دختر اسد به نام های ام حبیب و رقیه یاد می کند و به نام بقیه دختران اسد اشاره نکرده و با کلمه «نسوه» از آنها یاد کرده است.^۲ اوی در مواردی که تعداد دختران حداقل سه نفر باشند، از این کلمه استفاده کرده،^۳ بنابراین روشن می گردد تعداد عمه های حضرت خدیجه حداقل پنج نفر بوده است، اما مقریزی می گوید تعداد عمه های حضرت خدیجه (س) هشت نفر می باشد

مقریزی از هشت نفر به نام های ام حبیب، نافضه، ام سفیان، ام مطاع، عاتکه، بره، رقیه و رقیه به عنوان عمه های حضرت خدیجه (س) یاد می کند^۴ وی ام حبیب و عاتکه را دو نفر می داند در حالیکه ابن عساکر می گوید ام حبیب همان عاتکه دختر اسد بن عبدالعزی می باشد.^۵ از سوی دیگر مقریزی ام سفیان را همسر عبد مناف بن کعب بن سعد بن تیم بن مره و مادر خالد بن عبد مناف معرفی کرده^۶ در حالیکه مادر خالد بن عبد مناف، سبیه دختر أحب می باشد،^۷ مقریزی همچنین رقیه را به عنوان یکی از دختران اسد بن عبدالعزی ذکر کرده در حالیکه در منابع دیگر رقیه به عنوان دختر خویلد معرفی شده است.^۸

۱- ابن هشام، همان، ج ۲، ص ۴.

۲- زبیری، همان، ص ۲۲۹.

۳- همان، ص ۲۳۶.

۴- مقریزی، همان، ج ۶، ص ۱۹۳-۱۹۲.

۵- ابن عساکر، تاریخ مدینه دمشق، ج ۳، ص ۱۱۱.

۶- مقریزی، همان، ج ۶، ص ۱۹۳.

۷- ابن کلیبی، همان، ص ۸۳؛ زبیری، همان، ص ۲۹۳.

۸- مقریزی، همان، ج ۶، ص ۱۹۳.

در برخی منابع از «أرنب» به عنوان دختر اسد بن عبدالعزی یاد شده است^۱ اما در کتب أنساب نامی از او برده نشده است. بنابراین آنچه مسلم است تعداد دختران اسد بن عبدالعزی بن قصی حد اقل پنج نفر بوده است.

ب- بستگان مادری حضرت خدیجه (س)

پدر بزرگ و مادر بزرگ مادری حضرت خدیجه (س)

پدر بزرگ مادری حضرت خدیجه، زائده بن اصم و مادر بزرگ ایشان هاله دختر عبد مناف می باشد.^۲

در منابع از میان بستگان مادری حضرت خدیجه (س) تنها به دایی حضرت خدیجه به نام «قیس بن زائده» و پسر دایی ایشان به نام «ابن ام مکتوم» اشاره شده است.^۳ نام ابن ام مکتوم، «عمرو بن قیس بن زائده» می باشد، ابن ام مکتوم، مؤذن رسول خدا بوده،^۴ در جنگ قادسیه حضور داشته و پرچمدار بوده و به شهادت رسیده است.^۵

سیر تطور منابع در گذر زمان

بررسی سیر تطور منابع نشان می دهد به مرور و در گذر زمان اطلاعات مندرج در منابع در مورد بستگان حضرت خدیجه (س) هم از لحاظ کیفی و هم از لحاظ کمی روند کاهشی داشته، به گونه ای که منابع کهن و متقدم حاوی اطلاعات بیشتر و گسترده تری در این زمینه می باشند و بیشترین منابع مربوط به قرن سوم هجری می باشد.

قدیمی ترین و کهن ترین منبعی که حاوی اطلاعاتی در مورد بستگان حضرت خدیجه (س) می باشد، «جمهره النسب» ابن کلیبی متوفای سال ۲۰۴ هجری قمری می باشد. ابن کلیبی از خواهران و عمه های حضرت خدیجه

۱- ابن هشام، همان، ج ۱، ص ۲۸۳؛ ذهبی، شمس الدین، تاریخ الاسلام، ج ۱، ص ۱۶۴؛ ابن کثیر، همان، ج ۳، ص ۱۵۳.

۲- ابن هشام، همان، ج ۱، ص ۱۸۹؛ ابن سعد، همان، ج ۸، ص ۱۱.

۳- زبیری، همان، ص ۴۳۴.

۴- ابن حزم، همان، ص ۱۷۱.

۵- زبیری، همان، ص ۴۳۴.

یادی نمی‌کند و از میان برادران آن حضرت به نام سه تن از ایشان به نام‌های عوام، حزام و نوفل اشاره می‌کند^۱ و در مورد عموهای آن حضرت بیشترین آمار را ارائه می‌دهد و از چهارده نفر به‌عنوان پسران اسد یاد می‌کند.^۲

دومین منبعی که در بردارنده بیشترین و گسترده‌ترین اطلاعات در زمینه خویشاوندان حضرت خدیجه (س) می‌باشد، «نسب قریش» اثر مصعب بن عبد الله زبیری متوفای سال ۲ (س) (ص) هجری قمری می‌باشد. وی به نام دو دختر خویند به نام‌های رقیقه و هاله به‌عنوان خواهران حضرت خدیجه (س) اشاره می‌کند.^۳ زبیری تنها کسی است که برای آن حضرت علاوه بر عوام، حزام و نوفل، از برادری به نام عدی بن خویند یاد می‌کند.^۴ مصعب بن عبد الله عموهای حضرت خدیجه را سیزده نفر می‌داند.^۵

سومین منبع «انساب الاشراف» بلاذری متوفای سال ۲۷۹ هجری قمری می‌باشد. بلاذری خواهران و برادران حضرت خدیجه را سه نفر می‌داند؛ نام خواهران آن حضرت هاله، خالده و رقیقه^۶ و برادران ایشان عوام، حزام و نوفل می‌باشد.^۷ بلاذری از عمه‌های حضرت خدیجه کسی را ذکر نکرده و تعداد عموهای ایشان را دوازده نفر می‌داند.^۸

چهارمین منبع «جمهره انساب العرب» ابن حزم متوفای سال ۴۵۰ (ص) هجری قمری می‌باشد. ابن حزم از دو دختر خویند به نام‌های رقیقه^۹ و هاله به‌عنوان خواهران حضرت خدیجه^{۱۰} و سه پسر خویند به نام‌های عوام،

^۱- ابن کلی، همان، ص ۷۰.

^۲- همان، ص ۶۹.

^۳- زبیری، همان، ص ۲۳۰.

^۴- همان، ص ۲۲۹.

^۵- همان، ص ۲۰۷-۲۰۶.

^۶- بلاذری، همان، ج ۹، ص ۴۵۷.

^۷- همان، ج ۹، ص ۴۲۰.

^۸- همان، ج ۹، ص ۴۲۰.

^۹- در منابع دیگر نام رقیقه آمده است.

^{۱۰}- ابن حزم، همان، ص ۱۲۰.

حزام و نوفل به عنوان برادران حضرت خدیجه یاد کرده^۱ و نامی از عمه‌های ایشان نمی‌برد و از بین عموهای آن حضرت تنها به ذکر نام پنج تن از آنها اکتفا کرده است.^۲

پنجمین منبع «امتاع الاسماع» مقریزی متوفای سال ۸۴۵ هجری قمری می‌باشد. مقریزی به نام سه تن از خواهران حضرت خدیجه به نام‌های هاله، خالده و رقیقه اشاره کرده^۳ و برادران ایشان را چهار نفر به نام‌های عوام، نوفل، عمرو و حزام می‌داند.^۴ تعداد عموهای ایشان را پانزده نفر می‌داند اما از چهارده نفر بیشتر نام نمی‌برد و تعداد عمه‌های آن حضرت را هشت نفر می‌داند.

تفاوت‌ها و اشکالات مذکور در منابع

ابن کلبی نام یکی از عموهای حضرت خدیجه را عبد می‌داند در حالیکه زبیری نام او را عبد الله آورده است البته این احتمال وجود دارد که این اشکال در هنگام نسخه برداری یا چاپ کتاب به وجود آمده باشد.^۵

بلاذری زمانیکه از فرزندان اسد (جد حضرت خدیجه) نام می‌برد، در مورد عمرو بن اسد می‌گوید: «أما عمرو بن أسد فهو زوج خدیجه بنت خویلد رسول الله (ص) و كان ابن عمها.»^۶ در حالیکه عمرو بن اسد، عموی حضرت خدیجه می‌باشد نه پسرعموی ایشان.

اشکال دیگر بلاذری در ذکر نام افراد می‌باشد، او به جای نام «مهشم» مهاشم و به جای نام «طلیب» طویل آورده است.^۷

در برخی منابع نام مادر بزرگ آمنه، به اشتباه «ام سفیان» ذکر شده در حالیکه نام مادر بزرگ ایشان «ام حبیب» بوده است.^۱

^۱- همان، ص ۱۲۰.

^۲- همان، ص ۱۱۷.

^۳- مقریزی، همان، ج ۶، ص ۱۳۵.

^۴- همان، ج ۶، ص ۱۹۵-۱۹۴.

^۵- ابن کلبی، همان، ص ۶۹؛ زبیری، همان، ص ۲۰۶.

^۶- بلاذری، همان، ج ۹، ص ۴۶۵.

^۷- همان، ج ۹، ۴۲۰-۴۱۹.

چگونگی تأثیر منابع متقدم در منابع پسین

اولین منبع اطلاعات در مورد بستگان حضرت خدیجه (س) «جمهوره النسب» ابن کلبی (م. ۲۰۴ ق) است، دومین منبع «نسب قریش» مصعب بن عبد الله زبیری (م. ۲) (س) (ص) ق) می باشد که حاوی اطلاعات وسیع تری نسبت به جمهوره النسب است، بنابراین این جمهوره النسب نمی تواند تنها منبع اطلاعات مصعب بن عبد الله بوده باشد. سومین منبع «انساب الاشراف» بلاذری (م. ۲۷۹ ق) است، عنوان مطالب، نحوه چینش و ترتیب آن و آگاهی هایی که در انساب الاشراف ارائه شده بیانگر این است که جمهوره النسب مأخذ اصلی بلاذری در کسب اطلاعات در این زمینه می باشد. دومین منبع مورد استفاده بلاذری «المحبر» ابن حبيب بغدادی متوفای سال ۲۴۵ هجری قمری می باشد، زیرا نام خواهران حضرت خدیجه در کتاب جمهوره النسب نیامده ولی در «المحبر» نام سه تن از خواهران حضرت خدیجه به نام های هاله، خالده و رقیقه ذکر شده است.^۲ آنچه باعث تقویت احتمال اخذ نام خواهران حضرت خدیجه از کتاب «المحبر» می شود، این است که بلاذری هنگام ذکر نام فرزندان خویند به نام دختران وی اشاره ای نمی کند ولی ذیل اسلاف رسول خدا به نام آنها اشاره می کند^۳ همانگونه که ابن حبيب بغدادی ذیل عنوان اسلاف رسول خدا، نام خواهران حضرت خدیجه را آورده است و دلیل دیگر اینکه در منابع پیشین مانند نسب قریش زبیری تنها به نام دو تن از خواهران حضرت خدیجه به نام های هاله و رقیقه اشاره شده در حالیکه نام خالده برای اولین بار در کتاب المحبر ذکر شده است.

چهارمین منبع «جمهوره انساب العرب» ابن حزم (م. ۴۵) (ص) ق) است، منبع و مأخذ اصلی اطلاعات ابن حزم مشخص نیست زیرا با اطلاعات مندرج در هیچ کدام از منابع پیشین همخوانی دارد و همچنین شیوه و سبک ابن حزم که اختصار در ارائه مطالب می باشد بر دشواری این امر افزوده است.

پنجمین منبع «امتاع الاسماع» مقریزی (م. ۸۴۵ ق) می باشد. مقریزی از تمام منابع پیشین مانند جمهوره النسب، نسب قریش، انساب الاشراف و جمهوره انساب العرب استفاده کرده زیرا در هر منبع مطالب اختصاصی وجود دارد که در دیگر منابع موجود نیست و مقریزی آنها را گرد آورده است و منبع مورد استفاده او درباره خواهران

۱- بسوی، یعقوب بن سفیان، المعرفه و التاريخ، ج ۳، ص ۲۶۶؛ بیهقی، ابوبکر، دلائل النبوه، ج ۱، ص ۱۸۳.

۲- بغدادی، ابن حبيب، المحبر، ص ۹۹-۱۰۰.

۳- بلاذری، همان، ج ۱، ص ۴۰۶.

حضرت خدیجه انساب الاشراف و المحبر می باشد زیرا همخوانی زیادی با این دو منبع هم از لحاظ مطالب و هم از لحاظ نحوه و چینش آن دیده می شود. منبع اطلاعات او در مورد عموهای حضرت خدیجه نیز جمهره النسب و نسب قریش می باشد، همچنین مأخذ اصلی اطلاعات وی در مورد عمه های حضرت خدیجه نسب قریش می باشد.

شرح حال اجمالی از بستگان حضرت خدیجه (س)

برادران حضرت خدیجه (س)

- ۱- عدی بن خویلد: نسل عدی منقرض شده است.^۱
- ۲- عوام بن خویلد؛ عوام در جنگ فجار کشته شد. عوام فرزندان داشت به نام های زبیر، عبد الرحمن، سائب، مالک، عبید الله، حارث، صفوان، بعکک، یملک، أصرم، أسد الله، بجیر و زینب که همسر حکیم بن حزام بود^۲ و ام حبیب.^۳
- ۳- عبد الرحمن بن عوام در زمان فتح مکه اسلام آورده، نامش در جاهلیت عبد الکعبه بوده، رسول خدا (ص) او را عبد الرحمن نامیده و در جنگ یرموک به شهادت رسیده است.^۴ نسل عوام بن خویلد به جز از طریق عبد الرحمن و زبیر منقرض شده است.^۵
- ۴- سائب بن عوام، مادرش صفیة دختر عبد المطلب بوده او در جنگ های احد و خندق و جنگ های بعد از آن حضور داشته و در جنگ یمامه در سال دوازدهم هجرت در زمان حکومت ابو بکر به شهادت رسیده است و نسلی از او باقی نمانده است.^۶

^۱- زبیری، همان، ص ۲۳۱.

^۲- دینوری، همان، ص ۲۱۹؛ مقریزی، همان، ج ۶، ص ۱۹۴.

^۳- ابن حزم، همان، ص ۱۲۲-۱۲۱.

^۴- زبیری، همان، ص ۲۳۵.

^۵- همان؛ ابن عبد البر، همان، ج ۲، ص ۸۴۴.

^۶- زبیری، همان، ص ۲۳۵.

^۷- ابن سعد، همان، ج ۴، ۸۹؛ دینوری، همان، ص ۲۲۰؛ ابن عبد البر، همان، ج ۲، ص ۵۷۵؛ ابن جوزی، المتظم، ج ۴، ص ۹۲.

- زبیر بن عوام، مادرش صفیة دختر عبدالمطلب، عمه رسول خدا(ص) بود،^۱ بعد از ابوبکر اسلام آورده در حالیکه ۱۱(ص) سال داشته، دو بار به حبشه هجرت کرده^۲، زبیر حواری رسول خدا(ص) بوده، در جنگ بدر حضور داشته، یکی از اصحاب شوری بوده،^۳ در جمادی الاولی سال سی و شش در جنگ جمل کشته شده است.^۴

۳- **حزام بن خویلد؛** حزام در جنگ فجارالآخر^۵ کشته شد.^۶ او سه پسر به نام‌های حکیم و خالد و هاشم^۷ داشته است.^۸

مادر عدی، عوام، حزام و رقیقه، منینه دختر حارث بن جابر بن وهب از قبیله بنی مازن بن منصور بود.^۹

- حکیم بن حزام: از شخصیت‌ها و اشراف قریش بوده، در جنگ بدر با مشرکین بوده، در زمان فتح مکه اسلام آورده^{۱۰} و جزء صحابه و راویان بوده است.^{۱۱} دوازده سال قبل از عام الفیل به دنیا آمده^{۱۲} شصت سال در جاهلیت و شصت سال در زمان اسلام زندگی کرده و صد و بیست سال داشته،^{۱۳} در سال ۵۴ در مدینه وفات یافته است.^{۱۴}

۱- دینوری، همان، ص ۲۱۹؛ بلاذری، همان، ج ۹، ص ۴۲۰.

۲- ابن سعد، همان، ج ۳، ص ۷۵؛ بلاذری، همان، ج ۱، ص ۲۰۲؛ ابن جوزی، همان، ج ۵، ص ۱۰۷.

۳- ابن کلبی، همان، ص ۶۹؛ دینوری، همان، ص ۲۲۰.

۴- دینوری، همان، ص ۲۲۰.

۵- جنگی که بین قریش و همه کنانه و بین هوازن صورت گرفته است.

۶- ابن کلبی، همان، ص ۷۰؛ بلاذری، همان، ج ۹، ص ۴۲۰؛ مقریزی، همان، ج ۶، ص ۱۹۴.

۷- زبیر بن بکار به جای نام هاشم، هشام آورده است. (زبیر بن بکار، جمهره نسب قریش، ج ۱، ص ۲۵۳).

۸- زبیری، همان، ص ۲۳۱.

۹- همان، ص ۲۲۹؛ بلاذری، همان، ج ۹، ص ۴۲۰.

۱۰- زبیری، همان، ص ۲۳۱؛ دینوری، همان، ص ۲۱۹؛ بلاذری، همان، ج ۹، ص ۴۵۳.

۱۱- ابن حزم، همان، ص ۱۲۱.

۱۲- ابن جوزی، همان، ج ۵، ص ۲۶۸.

۱۳- زبیری، همان، ص ۲۳۱؛ ابن حزم، همان، ص ۱۲۱.

۱۴- ابن عساکر، تاریخ مدینه دمشق، ۱۵: ۹۵.

حکیم بن حزام چهار پسر به نام‌های هشام، خالد و یحیی و عبدالله داشته که همه آنها جزء اصحاب پیامبر (ص) بوده‌اند، هشام بن حکیم در زمان فتح مکه اسلام آورده،^۲ جزء صحابه فاضل و برجسته بوده است.^۳

- خالد بن حزام: خالد از مسلمانان پیشگام در اسلام بوده که در مکه مسلمان شده و در هجرت دوم مسلمانان به حبشه به سوی آن سرزمین حرکت کرده و در راه قبل از اینکه به حبشه برسد، درگذشته است.^۴

- هاشم بن حزام: هاشم فرزندی نداشته است.^۵

مادر حکیم، خالد و هاشم، فاخته دختر زهیر بن حارث بن اسد بن عبد العزی است.^۶

۴- **نوفل بن خویلد**: مادرش از قبیله عدی بن خزاعه بود.^۷ به نوفل بن خویلد شیر قریش گفته می‌شد،^۸ علی بن ابی طالب در جنگ بدر او را کشت^۹ اما ابن حزم می‌گوید: «پسر برادرش زبیر بن عوام در جنگ بدر او را کشت، عموم راویان می‌گویند علی او را کشت». ^{۱۰} روایت شده که رسول خدا (ص) روز جنگ بدر فرمود: «اللّٰهُمَّ اكْفِنَا ابْنَ الْعَدُوِّیَّةِ!»، یعنی نوفل.^{۱۱}

۱- زبیری، همان، ص ۲۳۱؛ دینوری، همان، ص ۲۱۹؛ ابن عبدالبر، همان، ج ۱، ص ۳۶۲؛ ابن حزم، همان، ص ۱۲۱.

۲- طبری، محمد بن جریر، تاریخ الأمم و الملوك، ج ۱۱، ص ۵۵۵.

۳- ابن عبد البر، همان، ج ۴، ص ۱۵۳۸.

۴- ابن سعد، همان، ج ۴، ص ۸۹؛ بلاذری، همان، ج ۹، ص ۴۵۳؛ ابن عبد البر، همان، ج ۲، ص ۴۳۲-۴۳۱.

۵- زبیری، همان، ص ۲۳۱.

۶- همان؛ بلاذری، همان، ج ۹، ص ۴۵۳.

۷- بلاذری، همان، ج ۹، ص ۴۵۳؛ ابن حزم، همان، ص ۱۲۰.

۸- دینوری، همان، ص ۲۱۹؛ بلاذری، همان، ج ۹، ص ۴۵۳؛ ابن حزم، همان، ص ۱۲۰؛ ابن عبد البر، همان، ج ۴، ص ۱۷۹۱.

۹- همان؛ همان.

۱۰- ابن حزم، همان، ص ۱۲۰.

۱۱- همان؛ مقریزی، همان، ج ۶، ص ۱۹۴.

نوفل فرزندی به نام أسود داشته که از پیشگامان مسلمانان بوده و در مکه مسلمان شده و در هجرت دوم مسلمانان به حبشه به آن جا هجرت کرده و بعد از هجرت پیامبر به مدینه آمده است.^۱

خواهران حضرت خدیجه (س)

- ۱- **هاله بنت خویلد؛** هاله خواهر پدری و مادری حضرت خدیجه بوده^۲ و مادرش، فاطمه دختر زائده بن جندب است.^۳ هاله، همسر ربیع^۴ و مادر ابو العاص بن ربیع بوده و ابوالعاص داماد پیامبر و همسر زینب دختر رسول خدا (ص) می باشد.^۵ در برخی منابع گفته شده اسم مادر ابو العاص، هند می باشد.^۶
- ۲- **رقیقه بنت خویلد؛** رقیقه خواهر پدری حضرت خدیجه^۷ و مادر امیمه دختر عبدالله بن بجاد بن عمیر از بنی تیم بن مره بوده است.^۸ امیمه دختر خاله حضرت فاطمه (س) بوده،^۹ در دمشق سکونت داشته و خانه و اموال زیادی داشته و او کسی هست که محمد بن منکدر از او روایت نقل کرده^{۱۰} امیمه با پیامبر (ص) بیعت نموده^{۱۱} و حدیثی را در مورد بیعت زنان از رسول خدا (ص) نقل کرده است.^{۱۲}

۱- ابن سعد، همان، ج ۴، ص ۹۰؛ زبیر بن بکار، همان، ج ۱، ص ۴۰۶؛ بلاذری، همان، ج ۹، ص ۴۵۳؛ ابن عبد البر، همان، ج ۱، ص ۸۸.

۲- زبیری، همان، ص ۱۵۸؛ بغدادی، همان، ص ۹۹.

۳- همان، ص ۲۳۰؛ مقریزی، همان، ج ۶، ص ۱۳۵.

۴- بلاذری، همان، ج ۱، ص ۴۰۶؛ مقریزی، همان، ج ۶، ص ۱۳۵.

۵- زبیری، همان، ص ۲۳۰؛ بغدادی، همان، ص ۹۹؛ ابن حزم، همان، ص ۱۲۰.

۶- نووی، یحیی بن شرف، تهذیب الاسماء و اللغات، ج ۲، ۲۴۹؛ ابن کثیر، همان، ج ۶، ص ۳۵۴.

۷- مقریزی، همان، ج ۶، ص ۱۳۶.

۸- ابن سعد، همان، ج ۸، ص ۲۰۱؛ ابن حزم، همان، ص ۱۲۰؛ ابن عساکر، همان، ج ۶۹، ص ۵۴؛ مزی، جمال الدین، تهیب الکمال، ج ۳۵، ص ۱۳۰؛ عسقلانی، همان، ج ۸، ص ۳۱.

۹- ابن اثیر، همان، ج ۶، ص ۲۷.

۱۰- زبیری، همان، ص ۲۲۹؛ صفدی، خلیل بن ایبک، الوافی بالوفیات، ج ۹، ص ۲۲۳.

۱۱- دارقطنی، علی بن عمرو، المؤتلف و المختلف، ج ۱، ص ۱۹۴؛ ابن ماکولا، الإکمال، ج ۱، ص ۲۰۵.

۱۲- ابن سعد، همان، ج ۸، ص ۲۰۱؛ زبیری، همان، ص ۲۲۹؛ ابن عساکر، همان، ج ۶۹، ص ۵۴.

۳- **خالده بنت خویلد؛** ابن حبیب بغدادی، بلاذری و مقریزی زمانیکه از اسلاف پیامبر (ص) یاد می کنند از علاج بن ابو سلمه نام برده و او را همسر خالده می دانند و تصریح کردند که خالده بنت خویلد خواهر حضرت خدیجه (س) می باشد^۱

عموهای حضرت خدیجه (س)

۱- **نوفل بن اسد؛** نوفل سه فرزند به نام های ورقه، عدی و صفوان داشته، نوفل در جنگ فجار کشته شده است.^۳

- ورقه بن نوفل پسر عموی خدیجه (س) بوده، کتاب های زیادی می خوانده ، از عبادت بتها کراهت داشته و به مسیحیت گرایش یافته بود،^۴ او بود که بشارت نبوت پیامبر (ص) را به خدیجه (س) داد.^۵ حضرت خدیجه در آغاز و پیش از آن که کسی با او ازدواج کند نامزد پسر عموی خود ورقه بن نوفل بوده ولی ازدواج آن دو صورت نگرفته است.^۶

- صفوان دختری به نام بسره داشته که جزء مهاجرین بوده، از پیامبر روایت نقل کرده و از بیعت کنندگان بوده است.^۷ برای صفوان نسلی به جز از طرف بسره باقی نمانده است.^۸

- عدی بن نوفل یکی از مهاجرین بوده و از طرف عمر یا عثمان والی حضرموت بوده است.^۹

۱- بغدادی، همان، ص ۱۰۰؛ بلاذری، همان، ج ۱، ص ۴۰۶؛ مقریزی، همان، ج ۶، ص ۱۳۵.

۲- بلاذری، همان، ج ۹، ص ۴۵۷؛ ابن حزم، همان، ص ۱۲۰.

۳- ابن کلیبی، همان، ص ۶۹؛ بلاذری، همان، ج ۹، ص ۴۱۹.

۴- زبیری، همان، ص ۲۰۷؛ بلاذری، همان، ج ۹، ص ۴۵۷.

۵- مسعودی، همان، ج ۱، ص ۸۷.

۶- ابن سعد، همان، ج ۸، ص ۱۱.

۷- زبیری، همان، ص ۲۰۹.

۸- همان.

۹- زبیری، همان، ص ۲۰۹؛ ابن حزم، همان، ص ۱۲۰.

۲- **حیب بن اسد**؛ حیب در جنگ فجار کشته شده است.^۱ از فرزندان حیب بن اسد، تویت بن حیب می‌باشد، نسل او در مصر بودند.^۲ تویت دختری به نام حواء داشته که پس از هجرت مسلمان شده و با رسول خدا (ص) بیعت کرده است.^۳

۳- **صیفی بن اسد**؛ صیفی بدون اینکه فرزندی از خود باقی بگذارد، در گذشته است.^۴

مادر نوفل، حیب، صیفی و رقیه، خالده دختر هاشم بن عبد مناف بن قصی بوده است.^۵

۴- **حویرث بن اسد**؛ مادر حویرث، ریطة دختر حویرث ثقفی می‌باشد.^۶

- حویرث فرزندی به نام عثمان داشته که می‌خواسته از طرف قیصر بر قریش حکومت کند، اما قریش مانع شدند، به همین دلیل عثمان به شام برگشته و بدون اینکه فرزندی از خود باقی بگذارد، در گذشته است.^۷

- و مطلب بن حویرث که دختری به نام «ام عبدالرحمن» داشته است.^۸

۵- **عمرو بن اسد**؛ عمرو بن اسد حضرت خدیجه (س) را به ازدواج رسول خدا (ص) درآورد.^۹ او در آن زمان پیرمردی فرتوت بود و از فرزندان اسد در آن زمان کسی غیر از او زنده نمانده بود و عمرو بن اسد خودش فرزندی نداشته است.^{۱۰}

۶- **هاشم بن اسد**

۷- **مہشم بن اسد**

۱- ابن کلیبی، همان، ص ۶۹؛ بلاذری، همان، ج ۹، ص ۴۱۹.

۲- ابن حزم، همان، ص ۱۱۸.

۳- بغدادی، همان، ص ۴۰۸؛ ابن سعد، همان، ج ۸، ص ۱۹۳؛ ابن عبدالبر، همان، ج ۴، ص ۱۸۱۵.

۴- ابن کلیبی، همان، ص ۶۹؛ بلاذری، همان، ج ۹، ص ۴۱۹.

۵- زبیری، همان، ص ۲۰۷؛ بلاذری، همان، ج ۹، ص ۴۱۹.

۶- ابن کلیبی، همان، ص ۶۹؛ زبیری، همان، ص ۲۰۷؛ بلاذری، همان، ج ۹، ص ۴۱۹.

۷- ابن حزم، همان، ص ۱۱۸.

۸- زبیری، همان، ص ۲۰۹.

۹- ابن سعد، همان، ج ۱، ص ۱۰۶؛ زبیری، همان، ص ۲۰۷؛ بلاذری، همان، ج ۹، ص ۴۶۵.

۱۰- ابن سعد، همان، ج ۱، ص ۱۰۵.

مادر عمرو، هاشم و مهشم^۱، نهیة^۲ دختر سعید بن سهم بوده است، آنها بدون اینکه نسلی از خود باقی گذارند، درگذشتند.^۳

۸- طالب بن اسد

۹- طلیب بن اسد

طالب و طلیب^۴ در جنگ فجار کشته شدند و فرزندی نداشتند^۵ و مادرشان از قبیله اوس بوده است.^۶

۱۰- خالد بن اسد؛ مادر خالد ام ولد بوده است.^۷

۱۱- مطلب بن اسد؛ مطلب دو فرزند به نام‌های اسود و ابوحبیش داشته^۸، کنیه اسود، أبو زمعه بوده،

و أبو زمعه یکی از مسخره کنندگان پیامبر(ص) بوده است.^۹

- از فرزندان أبو حبیش، سائب^{۱۰} و فاطمه می‌باشند و فاطمه حدیث استحاضه را روایت کرده است.^{۱۱}

- از فرزندان اسود، هبار بن أسود شاعر می‌باشد، وی زمانی که کافر بوده در هجو پیامبر شعر می‌سروده

اما زمانی که مسلمان شده همه آنها را با مدح پیامبر محو کرده^{۱۲} و در زمره اصحاب پیامبر(ص) قرار

گرفته است. زمعه بن أسود و عقیل بن أسود از دیگر فرزندان اسود بودند که در جنگ بدر در حالیکه

^۱- بلاذری به جای نام مهشم، مهاشم آورده است.

^۲- بلاذری به جای نام نهیة، ناهیه آورده است.

^۳- کلبی، همان، ص ۶۹؛ زبیری، همان، ص ۲۰۷؛ بلاذری، همان، ج ۹، ص ۴۲۰.

^۴- بلاذری به جای نام طلیب، طویلب آورده است.

^۵- زبیری، همان، ص ۲۰۷.

^۶- ابن کلبی، همان، ص ۶۹؛ بلاذری، همان، ج ۹، ص ۴۲۰.

^۷- همان.

^۸- بلاذری، همان، ج ۹، ص ۴۵۷.

^۹- سدوسی، همان، ص ۱۰؛ زبیری، همان، ص ۲۱۸.

^{۱۰}- همان، ص ۲۲۰.

^{۱۱}- ابن حزم، همان، ص ۱۱۸.

^{۱۲}- همان، ص ۱۱۹.

کافر بودند، کشته شدند.^۱ زمعه بن أسود چهار پسر به نام‌های عبدالله، حارث، یزید و وهب داشته، عبد الله بن زمعه جزء اصحاب بوده و از پیامبر روایت نقل کرده است، حارث بن زمعه در جنگ بدر با پدرش در حالیکه کافر بودند کشته شدند، و یزید بن زمعه که از مسلمانان پیشگام در اسلام بوده، در مکه مسلمان شده و در هجرت دوم به حبشه به آن جا هجرت کرده و در جنگ طائف به شهادت رسیده است.^۲

- ۱۲- **حارث بن اسد؛ حارث بزرگ ترین فرزند اسد بوده** او در جنگ بدر در حالیکه کافر بوده، کشته شده^۳ حارث سه فرزند به نام‌های زهیر، امیه و هاشم داشته است.^۴
- امیه بن حارث فرزندی به نام عمرو داشته که از پیشگامان مسلمانان بوده، در مکه مسلمان شده و در هجرت دوم حبشه به آن سرزمین هجرت کرده و همان جا در گذشته و نسلی از او باقی نمانده است.^۵
- هاشم بن حارث پسری به نام ابوالبختری عاص بن هاشم داشته که در جنگ بدر در حالیکه کافر بوده کشته شده و پسرش أسود بن ابوالبختری در مدت زمان اختلاف بین حضرت علی^۷ و معاویه، امام جماعت مردم مدینه را برعهده داشته است.^۶
- و از فرزندان زهیر بن حارث، حمید بن زهیر می‌باشند،^۸ حمید بن زهیر فرزندی به نام عبدالله داشته که در جنگ احد به دست حضرت علی کشته شده است.^۹

۱۳- **عبدالله بن اسد**

۱۴- **عثمان بن اسد**

۱- سدوسی، همان، ص ۱۱، ابن حزم، همان، ص ۱۱۸.

۲- ابن سعد، همان، ج ۴، ص ۹۰؛ ابو عبید قاسم بن سلام، النسب، ص ۲۰۶؛ زبیری، همان، ص ۲۲۲؛ ابن حزم، همان، ص ۱۱۹.

۳- زبیری، همان، ص ۲۰۶.

۴- بلاذری، همان، ج ۹، ص ۴۶۳.

۵- ابن حزم، همان، ج ۱، ص ۱۱۷.

۶- ابن سعد، همان، ج ۴، ص ۹۰؛ بلاذری، همان، ج ۱، ص ۲۰۲؛ ابن حزم، همان، ج ۱، ص ۱۱۷.

۷- زبیری، همان، ص ۲۱۴؛ ابن حزم، همان، ج ۱، ص ۱۱۷.

۸- ابن حزم، همان، ج ۱، ص ۱۱۷.

۹- ابن هشام، همان، ج ۲، ص ۱۲۸.

عبدالله^۱ و عثمان هم بدون فرزند درگذشتند اما ابن هشام هنگامی که اسرای جنگ بدر را نام می برد، حویرث بن عبّاد بن عثمان بن أسد را جزء اسرای بدر ذکر می کند.^۳

مادر مطلب، حارث، عبدالله، ام حبیب و نسوه، بره دختر عوف بن عبید بن عویج بن عدی بن الحارث بن کعب بوده است.^۴

عمه های حضرت خدیجه (س)

۱. ام حبیب بنت اسد: ام حبیب مادر بزرگ مادر رسول خدا (ص) بوده،^۵ او همسر عبد العزی بن عثمان بن عبد الدار و مادر بره (مادر آمنه) می باشد.^۶

۲. ام المطاع بنت اسد: ام المطاع همسر عبد العزی بن عبد شمس و مادر ربیع و ربیع بوده و ربیع فرزندی به نام أبو العاص داشته که همسر زینب دختر رسول خدا (ص) بوده^۷ و مادر ابو العاص هاله دختر خویلد و خواهر حضرت خدیجه می باشد.^۸

۳. نافضه بنت اسد: نافضه همسر عدی بن نوفل بن عبد مناف بن قصی و مادر مبارک (عبد الله)، صالح (عبیدالله) و فارعه بوده است.^۹

۴. بره بنت اسد: عائذ بن عبدالله بن عمرو بن مخزوم همسر بره بوده و ابو سائب (صیفی)، ابو رفاعه (أمیه)، عتیق بن عائذ و زهیر بن عائذ فرزندان وی بودند.^{۱۰}

^۱- مصعب بن عبد الله زبیری به جای نام عبد، عبد الله آورده است.

^۲- ابن کلبی، همان، ص ۶۹.

^۳- ابن هشام، همان، ج ۲، ص ۴.

^۴- ابن کلبی، همان، ص ۶۹؛ زبیری، همان، ص ۲۰۷-۲۰۶؛ بلاذری، همان، ج ۹، ص ۴۲۰.

^۵- زبیری، همان، ص ۲۰۷.

^۶- ابن کلبی، همان، ص ۲۹؛ زبیری، همان، ص ۲۱ و ۲۵۱؛ طبری، همان، ج ۲، ص ۲۴۳؛ مقریزی، همان، ج ۶، ص ۱۹۳.

^۷- مقریزی، همان، ج ۶، ص ۱۹۳.

^۸- زبیری، همان، ص ۱۵۷؛ بلاذری، همان، ج ۹، ص ۳۷۹.

^۹- زبیری، همان، ص ۱۹۸؛ مقریزی، همان، ج ۶، ص ۱۹۳. (مصعب بن عبدالله به جای نام نافضه، ناقصه آورده است.)

^{۱۰}- ابن کلبی، همان، ص ۹۰؛ زبیری، همان، ص ۳۳۳؛ مقریزی، همان، ج ۶، ص ۱۹۳.

۵. رقیه بنت اسد: رقیه مادر بزرگ مادری حکم بن ابی العاص و مادر همسر ابوجهل بوده است.^۱

موضع بستگان خدیجه (س) در برابر پیامبر (ص)

بستگان خدیجه (س) در برابر پیامبر (ص) واکنش یکسانی نداشتند و برخی در زمره پیشگامان و سابقین درآمده و به سرعت در جبهه پیامبر (ص) قرار گرفته و به حمایت از آن حضرت پرداختند و عده‌ای مانند زبیر بن عوام، خالد بن حزام،^۲ اسود بن نوفل بن خویلد، عدی بن نوفل بن اسد،^۳ یزید بن زمعه^۴ بن اسود بن مطلب بن اسد و عمرو بن أمیه بن حارث بن اسد جزء مهاجرین به حبشه بودند.^۵ و برخی دیگر مانند عبدالرحمن بن عوام بن خویلد، سائب بن عوام و یزید بن زمعه^۶ بن اسود در زمره شهداء قرار گرفتند^۷ اما گروهی در مقابل پیامبر (ص) و در جبهه دشمن قرار گرفتند مانند حارث بن اسد، زمعه^۸ بن اسود بن مطلب بن اسد، حارث بن زمعه و عقیل بن اسود بن المطلب و أبو البختری^۹ که نام او عاص بن هشام بن حارث بن اسد می‌باشد و نوفل بن خویلد، این شش نفر از بنی اسد جزء مشرکینی بودند که در جنگ بدر کشته شدند.^{۱۰} سائب بن ابو حبیش بن مطلب بن اسد و حویرث بن عبّاد بن عثمان بن اسد نیز جزء اسرای جنگ بدر بودند.^{۱۱} عبد الله بن حمید بن زهیر بن حارث بن اسد هم در جنگ احد کشته شده است.^{۱۲} و اسود بن مطلب بن اسد (ابو زمعه) جزء مسخره کنندگان پیامبر (ص) بوده است.^{۱۳}

^۱- زبیری، همان، ص ۲۰۷ و ۳۱۲.

^۲- ابن سعد، همان، ج ۴، ص ۸۹؛ بلاذری، همان، ج ۹، ص ۴۵۳؛ ابن عبد البر، همان، ج ۲، ص ۴۳۲-۴۳۱.

^۳- زبیری، همان، ص ۲۰۹؛ ابن حزم، همان، ص ۱۲۰.

^۴- ابن هشام، همان، ج ۱، ص ۳۲۴.

^۵- ابن سعد، همان، ج ۴، ص ۸۹؛ دینوری، همان، ص ۲۲۰؛ زبیری، همان، ص ۲۳۵؛ ابن عبد البر، همان، ج ۲، ص ۵۷۵.

^۶- ابن هشام، همان، ج ۱، ص ۷۰۹؛ ابو عبید قاسم بن سلام، همان، ص ۲۰۶-۲۰۵.

^۷- همان، ج ۲، ص ۴. (ابن هشام به جای نام حویرث، حارث و به جای نام عبّاد، عائذ آورده است. حارث بن عائذ بن عثمان

بن اسد)

^۸- همان، ج ۲، ص ۱۲۸.

^۹- همان، ج ۱، ص ۴۰۹.

برخی از زنان خویشاوند خدیجه (س) نیز جزء پیشگامان و حامیان پیامبر (ص) بودند مانند أمیمه (خواهر زاده حضرت خدیجه) که جزء بیعت کنندگان و راویان بوده،^۱ بسره^۲ و حولاء (از نوادگان عموی حضرت خدیجه) که جزء مهاجرین و بیعت کنندگان با پیامبر (ص) بودند.^۳

نمودار منابع حاوی اطلاعات بستگان حضرت خدیجه (س)

در نمودار زیر منابعی که حاوی اطلاعات بستگان حضرت خدیجه می باشد به ترتیب قدمت آمده است.

نام کتاب	نویسنده	سال وفات	خواهران	برادران	عموها	عمه ها
۱ جمهره النسب	ابن کلبی	م. ۲۰۴		۱. عوام ۲. حزام ۳. نوفل	۱. نوفل ۲. حبیب ۳. صیفی ۴. حویرث ۵. عمرو ۶. هاشم ۷. مهشم ۸. طالب ۹. طلیب ۱۰. خالد ۱۱. مطلب ۱۲. حارث ۱۳. عبد ۱۴. عثمان	
۲ نسب قریش	مصعب بن عبد الله زبیری	م. ۲۳۶	۱. رقیقه ۲. هاله	۱. عدی ۲. حزام ۳. عوام	۱. حارث ۲. مطلب ۳. عبدالله	۱. ام حبیب ۲. نسوه ۳. رقیه

^۱- ابن سعد، همان، ج ۸، ص ۲۰۱؛ زبیری، همان، ص ۲۲۹؛ ابن عساکر، همان، ج ۶۹، ص ۵۴.

^۲- زبیری، همان، ص ۲۰۹.

^۳- بغدادی، همان، ص ۴۰۸؛ ابن سعد، همان، ج ۸، ص ۱۹۳؛ ابن عبدالبر، همان، ج ۴، ص ۱۸۱۵.

	<p>۴. نوفل ۵. حبیب ۶. صیفی ۷. طالب ۸. طلیب ۹. خالد ۱۰. حویرث ۱۱. هاشم ۱۲. مهشم ۱۳. عمرو</p>	<p>۴. نوفل</p>					
۳	<p>۱. نوفل ۲. حبیب ۳. صیفی ۴. حویرث ۵. عمرو ۶. هاشم ۷. مهاشم ۸. طالب ۹. طویل ۱۰. خالد ۱۱. مطلب ۱۲. حارث</p>	<p>۱. عوام ۲. حزام ۳. نوفل</p>	<p>۱. هاله ۲. خالده ۳. رقیقه</p>	<p>م. ۲۷۹</p>	<p>بلاذری</p>	<p>انساب الاشراف</p>	
۴	<p>۱. حارث ۲. حویرث ۳. حبیب ۴. مطلب ۵. نوفل</p>	<p>۱. عوام ۲. حزام ۴. نوفل</p>	<p>۱. هاله ۲. رقیقه</p>	<p>م. ۴۵۸</p>	<p>ابن حزم</p>	<p>جمهره انساب العرب</p>	

۵	امتاع الاسماع	مقریزی	م. ۸۴۵	۱. هاله ۲. خالد ۳. رقیقه ۴. حزام	۱. عوام ۲. نوفل ۳. عمرو ۴. حزام	۱. حارث ۲. مطلب ۳. عبدالله ۴. عثمان ۵. نوفل ۶. حبیب ۷. صیفی ۸. طالب ۹. طلیب ۱۰. خالد ۱۱. حویرث ۱۲. عمرو ۱۳. هاشم ۱۴. مهشم	۱. ام حبیب ۲. ام المطاع ۳. نافضه ۴. رقیقه ۵. بره ۶. ام سفیان
---	------------------	--------	--------	---	--	--	---

نمودار بستگان حضرت خدیجه (س)

ردیف	خواهران	برادران	عموها	عمه ها
۱-	هاله	عدی	نوفل	ام حبیب
۲-	خالد	عوام	حبیب	ام مطاع
۳-	رقیقه	حزام	صیفی	نافضه
۴-		نوفل	حویرث	بره
۵-			عمرو	رقیه
۶-			هاشم	
۷-			مهشم	
۸-			طالب	
۹-			طلیب	
۱۰-			خالد	

۱۱-	مطلب		
۱۲-	حارث		
۱۳-	عبدالله		
۱۴-	عثمان		

نتیجه گیری

در مورد بستگان حضرت خدیجه (س) منابع محدودی وجود دارد که اکثر آنها مربوط به قرن سوم هجری می باشد و در پژوهش های معاصر به این بعد از زندگی حضرت خدیجه توجهی نشده است و منابع متأخر اکثرا به شرح حال افرادی پرداخته اند که نقش مهمی در اسلام داشته اند مثلا منابعی مثل «الاستیعاب»، «اسدالغابه»، «الاصابه»، «المنتظم» و دیگر منابع به شرح حال فرزندان برادر حضرت خدیجه مانند حکیم بن حزام، خالد بن حزام، زبیر بن عوام، سائب بن عوام، عبدالرحمن بن عوام و اسود بن نوفل پرداخته اند اما در همین منابع شرح حال نسل قبل یعنی برادران حضرت خدیجه دیده نمی شود.

با بررسی منابع می توان نتیجه گرفت حضرت خدیجه از خاندان بزرگ و مشهور قریش بوده، چهار برادر به نام های عدی، عوام، حزام و نوفل و سه خواهر به نام های هاله، خالده و رقیقه داشته است. عمه های آن حضرت بیش از دو نفر هستند و تعداد عموهای ایشان چهارده نفر می باشد.

در مورد بستگان مادری حضرت خدیجه در منابع اطلاعات زیادی وجود ندارد و فقط به نام پسر دایی ایشان به نام «ابن ام مکتوم» اشاره شده است.

واکنش بستگان حضرت خدیجه (س) نیز در برابر پیامبر (ص) یکسان نبوده و برخی در زمره پیشگامان و سابقین درآمده و به دفاع و حمایت از آن حضرت پرداخته اما عده ای نیز در مقابل پیامبر (ص) و در جبهه دشمن قرار گرفتند.

۱. ابن اثیر، (۱۴۰۹)، اسدالغابه، بیروت: دار الفکر.
۲. ابن جوزی، (۱۴۱۲)، المنتظم، بیروت: دار الکتب العلمیه.
۳. ابن سعد، (۱۴۱۰)، طبقات الکبری، بیروت: دار الکتب العلمیه.
۴. ابن عبد البر، (۱۴۱۲)، الاستیعاب، بیروت: دار الجبل.
۵. ابن عساکر، (۱۴۱۵)، تاریخ مدینه دمشق، بیروت: دار الفکر.
۶. ابن کثیر، (۱۴۰۷)، البدایه و النهایه، بیروت: دار الفکر.
۷. ابن کلبی، (۱۴۰۷)، جمهره النسب، بیروت: عالم الکتب.
۸. ابن ماکولا، (۱۴۱۱)، الإكمال، بیروت: دار الکتب العلمیه.
۹. ابن هشام، (بی تا)، السیره النبویه، بیروت: دار المعرفه.
۱۰. ابو عبید قاسم بن سلام، (بی تا)، النسب، بیروت: دار الفکر.
۱۱. بسوی، یعقوب بن سفیان، (۱۴۰۱)، المعرفه و التاريخ، بیروت: مؤسسه الرساله.
۱۲. بغدادی، ابن حبیب، (بی تا)، المحبر، بیروت: دار الآفاق الجدیده.
۱۳. بلاذری، احمد بن یحیی، (۱۴۱۷)، انساب الاشراف، بیروت: دار الفکر.
۱۴. بیهقی، ابوبکر، (۱۴۰۵)، دلائل النبوه، بیروت: دار الکتب العلمیه.
۱۵. دارقطنی، علی بن عمرو، المؤلف و المختلف، بیروت: دار الغرب الاسلامی.
۱۶. دینوری، ابن قتیبه، (۱۹۹۲)، المعارف، قاهره: الهیئه المصریه.
۱۷. ذهبی، شمس الدین، (۱۴۱۲)، تاریخ الإسلام، بیروت: دار الکتب العربی.
۱۸. زبیر بن بکار، (۱۳۸۱)، جمهره نسب قریش، قاهره: دار العروبه.
۱۹. زبیری، مصعب بن عبد الله، (بی تا)، نسب قریش، قاهره: دار المعارف.
۲۰. سدوسی، مؤرج، (بی تا)، حذف من نسب قریش، بی جا: مکتبه دار العروبه.
۲۱. صفدی، خلیل بن ایبک، (۱۴۲۰)، الوافی بالوفیات، بیروت: دار إحياء التراث العربی.

۲۲. طبری، محمد بن جریر، (۱۲۸۷)، تاریخ الأمم و الملوك، بیروت: دار التراث.
۲۳. عسقلانی، ابن حجر، (۱۴۱۵)، الإصابه، بیروت: دار الکتب العلمیه.
۲۴. مزی، جمال الدین، (۱۴۰۰)، تهذیب الکمال، بیروت: مؤسسه الرساله.
۲۵. مسعودی، علی بن حسین، (۱۴۰۹)، مروج الذهب، قم: دار الهجره.
۲۶. مقریزی، احمد بن علی، (۱۴۲۰)، امتاع الاسماع، بیروت: دار الکتب العلمیه.
۲۷. نووی، یحیی بن شرف، (بی تا)، تهذیب الاسماء و اللغات، بیروت: دار الکتب العلمیه.
۲۸. نویری، احمد بن عبد الوهاب، (۱۴۲۲)، نهایه الأرب، قاهره: دار الکتب و الوثائق القومیه.